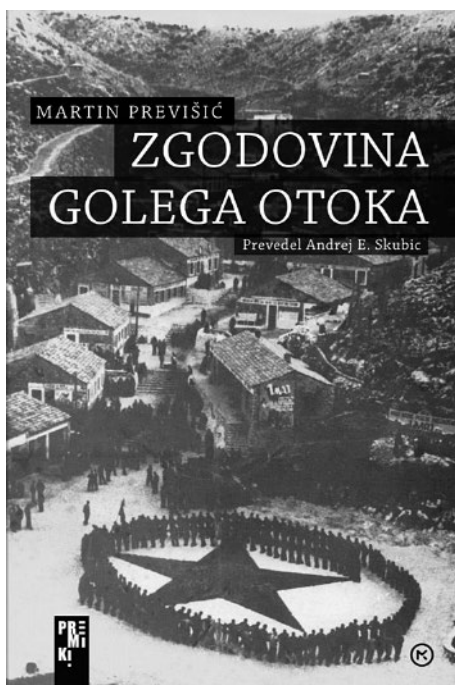

OCENE IN POROČILA – REVIEWS AND REPORTS

MARTIN PREVIŠIČ: ZGODOVINA GOLEGA OTOKA. Prevod Andrej E. Skubic, Mladinska knjiga – zbirka Premiki, Ljubljana 2021, 622 str.

Dobili smo še eno zanimivo knjigo o zgodovini »ibejevskega« taborišča (zajezila) na Golem otoku, ki je delovalo med leti 1949–1956. Knjiga temelji na arhivskih virih in literaturi, pa tudi na številnih pogovorih avtorja s preživeli taboriščniki z Golega otoka in iz drugih taborišč in zajezil v času spora Tito – Stalin. Avtor, ki sodi med mlajše raziskovalce sodobne jugoslovanske zgodovine, se je pogovarjal s

25. preživeli taboriščniki, ki bi jih lahko imenovali tudi zajezniki ali bolj enostavno – kaznjenci. Med njimi je bilo 21 moških in 4 ženske, od tega 9 iz Hrvaške, 14 iz Srbije in 2 iz Slovenije, različnih narodnosti. Eden od njih je bil celo visoki funkcionar Uprave državne varnosti (UDBE), drugi pa so bili kaznjenci z Golega otoka ter iz drugih jugoslovanskih zajezil za ibejevce. Nekateri med njimi avtorju niso dovolili objave imen in tudi ne snemanja pogovorov. Spregovorili so le o osebnih izkušnjah in doživetjih z Golega otoka, ki so avtorju služili kot kamenček v mozaiku zgodbe o »Otoku«.

Avtor na mnogih mestih v knjigi, ki jo bogatijo tudi izbrane dokumentarne fotografije in nekateri verodostojni dokumenti, uporablja sopomenke za poimenovanje Golega otoka, ki so jih uporabljali tudi kaznjenci, in sicer Otok, Marmor, Delovišče in Havaji. Za Upravo državne varnosti (UDBO) ponekod uporablja sopomenki, kot sta Varnostna služba ali samo Služba, za njene operativce izraz »udbovci«, za Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ) pa skrajšani izraz Partija. Za Sovjetsko zvezo uporablja kratico ZSSR. Vsi golootoški izrazi, kot so »upravnik«, »sobni starešina«, »kulturni« in »preiskovalec«, so ohranjeni v izvorni obliki, v kakršni so se uporabljali na Golem otoku. Osnova knjige je bila avtorjeva doktorska disertacija o ibejevskem taborišču Goli otok, ki jo je zagovar-

terih podrobnosti iz življenja kaznjencev. Tudi o znamenitem »špalirju«, skozi katerega je moral vsak novinec, ki so ga kaznjenci za »dobrodošlico« pošteno premikastili. Udbovci so si pri tem po pilatovsko umili roke in jim ni bilo treba opraviti umazanega dela. »Špalir« je bil uvodni del prevzgoje in hkrati skrajno ponižanje dostojanstva vsakega kaznjence. Avtor knjige je sam opozoril, da je z njo želel celovito predstaviti Goli otok in zato je delo zastavil tako, da bi bralcem pojasnil »logiko« tega taborišča, njegove cilje, smisel in posledice za kaznjence (taboriščnike). Vse od narave jugoslovanskega sistema v njegovi stalinistični fazi do motivov za podporo resoluciji informbiroja leta 1948, pa tudi definicije, kdo so ibejevci sploh bili, kako so bili preiskovani in kaznovani, kako je nastalo taborišče na Golem otoku in kako se je razvil celotni taboriščni sistem. Vključno s tehničnimi podrobnostmi o taborišču samem, o njegovem notranjem delovanju, obolevanju in umiranju kaznjencev. Osrednji poudarek knjige pa je zagotovo v razlagi in obrazložitvi poglavitne funkcije – vloge taborišča, to je procesa politične prevzgoje kaznjencev. Gradivo za knjigo je skrbno zbiral in se je v glavnem naslonil na bogate arhive UDBE v Beogradu in drugih varnostnih služb, tudi KOS-a. Poleg njih pa je zbral nekaj izredno ilustrativnih pričevanj nekdanjih kaznjencev, ki so Goli otok preživeli in po več kot 60. letih javno spregovorili o osebnih usodah.

Gre v bistvu za knjigo o dogajanju med leti 1948–1956, ki je bilo polno zgodovinskih in političnih ironij. S knjigo je podobno kot že nekateri drugi avtorji pred njim vnovič argumentirano pokazal, kakšni sta v resnici bili sta-

linistična revolucionarna ideologija in praksa. Kljub temu, da je knjiga pisana zelo objektivno in dokumentirano, pa se avtor le ni povsem izognil osebnim vrednostnim sodbam in komentarjem. Ocenil je, da se je ibejevcem »preprosto iztekel zgodovinski rok trajanja«. Goli otok je bil izrinen iz jugoslovanskega javnega diskurza vse do 80. let minulega stoletja, ko so prišli nekdanji kaznjenci (taboriščniki, kar so v resnici tudi bili) pred oči javnosti kot žrtve partijske igre, s katerimi se je ne glede na karto, ki so jo sami igrali leta 1948, ravnalo preostro. S to oceno se moramo v celoti strinjati. Tako kot drži tudi avtorjevo mnenje, da je bila »*takšna ocena kratkega veka, saj so po razpadu svetovnega komunizma, ZSSR in SFRJ, postali žrtve brez ideologije, brez družbenega in političnega zagovornika in – kar je ključno – brez domovine*«.

Knjigi je dodan obširni znanstveni aparat, seznam vseh pričevalcev, seznam kratic in imensko kazalo.

Marjan Toš

TAJNA SKLADIŠČA OROŽJA TO V LETIH 1990–1991. Spominski zbornik – Zveza veteranov vojne za Slovenijo, avtor in urednik Vlado Žgeč, Ljubljana 2021, 268 str.

V letu, ko praznujemo 30-letnico slovenske osamosvojitve, je Zveza veteranov vojne za Slovenijo, ki je že doslej založila veliko spominskih zbornikov, monografij in drugih publikacij o junijsko-juljski vojni za Slovenijo 1991,